

Türk Destanlarında Kardeşlik Üzerine Bir Değerlendirme: Şakir-Şakirat ve Segrek-Eğrek Örneği

Derya ÖZCAN*

Özet

Türk destanlarında, destan kahramanları genellikle ailenin yaşadığı çocuksuzluk sorunu sonucunda dünyaya gelmektedir. Çocuksuz babaların kara otağa oturtularak dışlandığı bir algılayış içinde, çocuk sahibi olamamak; özellikle de soyun devamını üstlenecek, babanın tahtını devralacak bir erkek evladın olmaması aile için büyük üzüntü kaynağıdır. Çeşitli şekillerde bu soruna çare arayan ve nihayetinde çocuk sahibi olan aile toy düzenleyerek bu kutlu olayı ilan ederler. Çocuksuzluk sorunu içerisinde kardeşlik kavramı da vurgulanmaktadır. Destan kahramanının tek olması ya da kardeş veya kardeşlerinin olması engellerle mücadele noktasında karşısına çıkacaktır. Tek çocuk olan kahramanlar kardeşsizlikten yakınacak; kardeşi olan kahramanlar ise kardeşlerinin yardım ve desteğiyle engeller aşacak, yurdunu düşmana karşı savunacaktır. Kardeşi olan kahraman, karşılaştığı engelleri aşmada kardeşsiz olanlara karşı bir adım önde olmaktadır. Türk destanlarında kardeşlik kavramının önemini vurgulamak amacıyla olan bu çalışmada Dede Korkut kitabında yer alan Uşun Koca Oğlu Segrek destanındaki kardeşler Segrek ve Eğrek arasındaki kardeşlik algısı, kardeşini kurtarmak isteyen kahramanın mücadelesi, Kazakların Şakir-Şakirat destanındaki bahadırlar Şakir ve Şakirat'ın kardeşlik bağları ve bu iki destanın kardeş kahramanlarının karşılaştırılması sonucunda "kardeşlik" konusunda bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Destan, Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı, Şakir-Şakirat Destanı, kardeşlik.

Abstract

In Turkic epics, the heroes of the epics are usually born as a result of the family's having no child. Having no children, especially a son who will take over the place of the father and will continue the family lineage, is a source of despair for the family in a society where the fathers without children are made to sit in a black tent and ostracized. Families looking for remedies for the problem and eventually have children announce this fortunate event by giving feasts. The brotherhood concept is also emphasized within the problem of having no children. The hero's being

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

alone or his having a sibling or siblings will face him while struggling against the obstacles. Those who are the only child will complain about having no siblings, while those who have siblings will overcome the difficulties with the help of their siblings and defend their country. The heroes who have siblings are more advantageous than those that have none. In this article, which tries to emphasize the importance of brotherhood in Turkic epics, I will evaluate the “brotherhood” concept through comparing the brotherhood perception of Segrek and Eğrek in the epic Uşun Koca Oğlu Segrek in the book of Dede Korkut and Şakir and Şakirat, two heroes in the Kazakh epic Şakir- Şakirat, in which the hero tries to save his brother.

Key words: Epic, the Epic Uşun Koca Oğlu Segrek, the Epic Şakir-Şakirat, Brotherhood.

Giriş

Türklerin mitolojik dönemden itibaren şekillenen sözlü gelenekleri üzerinde toplumsal yapının dönüşmesiyle birlikte oluşan boy birlikleri ve bu boyların birbirleriyle ve diğer gruplarla yaptıkları savaşlarda ön plana çıkan yiğitlerin kahramanlıklarını anlatan efsaneler etrafında şekillenen Türk epik destan geleneğinin yaklaşık üç bin yıllık bir tarihçesi vardır. (Çobanoğlu, 2011; 40) Bu süreç düşünüldüğünde sözlü gelenek içinde destan anlatıcıları tarafından nesilden nesile aktarılan destanlarımız, Türklerin sosyal hayatına ait pekçok iz taşımaktadır. Oğuz Kağan, Manas, Dede Korkut gibi destanlarımız toplumumuzun yaşayış şekli, gelenekleri, aile hayatı başta olmak üzere sosyal hayata dair çok sayıda ipucunu barındıran birer kültürel hazine niteliğindedir. Soylu bir baba ve idealize edilmiş bir anneden doğan veya doğacak olan kahraman genelde çocuksuzluk sorunu yaşayan bir ailenin mucizevi denebilecek bir şekilde sahip oldukları erkek çocuklarıdır.

Türk destanlarında, destan kahramanları daha doğmadan diğer insanlardan farklılaştırılmışlardır. Çocuksuzluk derdinin büyüklüğü, çare arama yöntemleri ve annenin hamileliğinin müjdelenmesi ile gelenek içinde ideal hale getirilen kahraman, sosyal hayat içinde var olmaya başladığı andan itibaren batırlık özellikler göstermeye başlamaktadır.

Kahramanlık destanlarında, batırın çıktığı ortam, anne-babası ve sosyal sınıfı ne olursa olsun iyi olarak verilmektedir. Han ise adil, bey veya zengin ise çalışkan, fakir ise kimseye zararı olmayan biridir. Kahramanlık destanlarında her yönüyle ideal olan tip batırın kendisidir. Batırlık, kişiye halkı koruduğu ve halka emeği geçtiği için saygı gösterilen değerdir. Batırın olağanüstü doğumu ve tek başına halkına hizmet etmesi kahramanlık destanlarında batırın ilk özellikleridir (İbrayev,1998).

Kahramanın doğumunu anlatan destanlarda kahraman, yaşlılık çağına gelmiş biyolojik olarak çocuk sahibi olamayacak nitelikteki ailelerin geç doğan çocuğudur. Bu aileler olağanüstü kişilerin yardımıyla çocuk yani oğul sahibi olurlar. (Şahin, 2012) Geç çocuk sahibi olan anne babanın genelde oğlu olduğu görülür. Çocuğun doğumundan önce başlayan birtakım olağanüstülükler zaten o çocuğun diğer çocuklardan farklı olduğunun bir simgesi niteliğindedir. Geç doğan bu erkek çocuklar genelde ailenin tek çocuğudur. Manas destanında Manas, Semetey, Seytek ve Alman Bet hep yalnız olmaktan şikâyet ederler. Şikâyet bir erkek kardeşin olmamasındandır çünkü erkek kardeş güç demektir ve onun boşluğu başka anneden olan erkek kardeşlerle veya kız kardeşlerle doldurulamamaktadır. Genellikle zor durumda kalan ve desteğe ihtiyaç duyan kahramanlar, bir erkek kardeş sahibi olamamaktan yakınır, çevrelerindeki yardımcı tip niteliğindeki erkekler, sütkardeşler, üvey erkek kardeşler veya kız kardeşler bu boşluğu dolduramamaktadır (Yıldız,1995:498-501). Nitekim Manas destanında dinini değiştirip Müslüman olan Almanbet; artık yetişkin bir çocuk olan Manas'ın annesinin göğsünden mucizevî bir şekilde gelen sütü emerek Manas ile süt- kardeşi olmuştur. Manas'ın atı Akkula'da Manas'ın annesinden süt emmiş ve onlar da sütkardeşi olmuştur. Bu örnekler de kardeşliğin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Türk destan geleneği içindeki önemi Fuat Köprülü'nün 'Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne Dede Korkut'u diğer gözüne koysanız yine Dede Korkut ağır basar' (Kaplan, 2011) sözleri ile vurgulanan Dede Korkut destanı bir yandan birçok edebi türün özelliğini bünyesinde barındırırken (Günay,1998) bir yandan da alp tipi kahramanların hem dünyayı fethetmek hem de Oğuz boyunu korumak adına yaptıkları mücadeleleri içermektedir.

Dede Korkut kitabında Oğuzların sosyal hayatına dair birçok bilgi yer almaktadır; bunlardan biri de şüphesiz kardeşlik fikridir. Kitapta yer alan kahramanlık insanı gibi güçlü, dinamik, faal, gergin ve enerjik olan karakterlerin mücadelesi kendini, ailesini, boyunu müdafaa ve haklarını korumak içindir. (Günay, 1998) Bu mücadele Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'nda kardeş için verilmektedir. Bu destan kardeşlik fikri üzerine kurulmuştur; Şakir - Şakirat örneğinde olduğu gibi kardeş birlik, beraberlik, aile fikriyle desteklenmektedir. Kardeş sahibi olmak obada bir üstünlük sağlamaktadır, kardeşi olanlar kardeşi tarafından korunur, kollanır. Kardeş hem oba içinde hem düşman karşısında üstünlük ve hâkimiyet sembolüdür (Oğuz,1996). Kardeşlik bu noktada millet olma fikrini de desteklemektedir, öyle ki obada kardeşini; dışarıda, düşman karşısında ise kardeş gibi olduğu obasını, milletini korumak için kahramanlar mücadeleye atılmaktadır.

Türk destan geleneğinin temel taşlarından olan Dede Korkut destanlarından Uşun Koca Oğlu Segrek Destanında Uşun Koca'nın iki oğlu vardır. Büyük oğlu Eğrek'i altı yüz kara elbiseli kâfir esir alıp zindana atarlar. Kardeşi Segrek büyüyünce abisinin esir olduğunu öksüz bir çocuktan öğrenir. Bir kardeş olarak abisini kurtarmaması bir çocuk tarafından bile eleştirilmiştir. Bu duruma çok üzülen Segrek "Eğrek'e Segrek yakışır, kardeşim sağ imiş kaygılanmam, kardeşsiz Oğuz'da durmam, karanlıklı gözümün aydını kardeş" (Ergin, 2011; 179) diye ağlar ve kardeşini aramaya karar verir.

Kazaklar'ın Şakir-Şakirat destanının, "Bin Bir Gece" masalları ve olağanüstü masallardan alınarak hikâyeye dönüştürüldüğü bilinmektedir. (Sübhanberdina, 1995). Bu destanda Şakir on bir, Şakirat ise on üç yaşında iki erkek kardeşirler. Annelerini çok küçük yaşta kaybeden bu iki kardeşin üvey anneleri vardır. Üvey anneleri küçük kardeşe âşık olur ancak çocuktan karşılık bulamaz, çocuğa iftira atar; bunun sonucunda babaları Şakir'i öldürmesi için cellâtlara emir verir. Ancak çocuk abisini görmeden ölmek istemez, cellâtlara yalvarır. Cellâtlar onun gömleğini kana bulayıp padişaha verirler. Üç gün üç gece koşup yolda avdan dönen abisiyle karşılaşır, olanları anlatır. Abi Şakirat yanındaki yiğitlere, kana buladığı gömleğini verir ve Şakirat'ı da öldürdük demelerini ister. İki kardeş bu şekilde gurbete çıkarlar. Abisi kardeşini bırakmamak için öldü bilinmeyi tercih ederek fedakârlık yapmaktadır. Benzer bir durum da Eğrek-Segrek destanında kısaca şu şekilde gelişmektedir. Abisinin hayatta olduğunu öğrenen Segrek onu kurtarmak için yola çıkmaya karar verir. Ana babası gitmesini istemezler. Ama o abisini kurtarmaya kararlıdır. Gitmesin diye yavuklusu ile evlendirirler ama o abisinin öcünü almadan gelin odasına girmeyeceğini söyleyip yola çıkar ve Segrek'in macerası da bu şekilde başlamış olur. Her iki destan örneğinde de kardeşler birbirleri için fedakârlık yapmaktadırlar.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanında, abisinin sağ olduğunu öğrenen Segrek; hem Oğuz içinde itibarını kazanmak hem kardeşini tutsak olduğu Alınca Kalesinden kurtarmak için üç gün üç gece at koşturur. Oraya varınca at çobanı kâfirlerin kısrağ güttüğünü görür, kâfirleri öldürüp kısrağları önüne katıp koruya sokar; "karanlıklı gözlerini uyku bürüyen yiğit" atının yularını bileğine bağlayıp uykuya dalar (Ergin, 2011;184). Bu uyku nedeniyle Segrek kâfirin casusuna yakalanır. Tekür'e olanları anlatınca o da adamlarından altmış tanesini seçer, Segrek'in üstüne yollar. Segrek atının onu uyarması ile uyanır kara elbiseli kâfire kılıç vurup onları bastırır. Ama yine uykuya yenilir, yuları bileğine bağlar ve yatıp uyur. Sağ kalan kâfirler durumu Tekür'e anlatınca bu sefer yüz atlı yollarlar. At yine onu uyandırır, Segrek yine kâfiri bastırıp kaleye tıkar, konakladığı yere geri döner, yuları

bileğine geçirip yine uykuya yenilir. Ancak bu sefer at kaçır. Kâfirler olanları anlatınca Tekür çok hiddetlenir bu sefer üç yüz kişi yollamak ister ama atlılar istemez. Bu kez Tekür esir olan Eğrek'i yollamalarını söyler.

Şakir ve Şakirat destanında ise babalarına öldü haberi yollayan iki kardeş beraberce yola koyulurlar, yüksek bir dağla karşılaşır. Zorla dağ geçip bir kayanın altından çıkan suyu görürler. Sudan içip uyuyakalırlar. Ancak bir su yılanı Şakir'i zehirleyip canını alır. Bu durum destanda şu sözlerle verilmektedir:

...“Oradan gelip su içip dinlenmişler / Yorgun olan biçareler hemen uyumuşlar / Su yılanı denen yılan efsunlayıp / Şakir' in yattığı yerde canını almış” (Süphanberdina, 1995;210)

Şakirat uyanır, kardeşini görünce öldüğünü sanır. Hem ağlar hem Allah' a yalvarır. Uyuyup kaldığına çok pişman olmuştur ve bunu da “Öleceğini bunun bilmedim / Uyumayıp niye yürümedim” (Özcan, 2011 ; 340) sözleriyle ifade etmektedir. “Kolum kanadım kırıldı / Paslanan bakır gibi köreldim. / Kuvvetim, yalnız kardeşim, / Senden nasıl ayrıldım?” ... “- Dünyadan kardeşim gittin mi / Gerçek dünyaya yetişebildin mi / Ben biçare abini / Yalnız bırakıp gittin mi” (Özcan, 2011; 340-341) Oldukça uzun tasvirlerle kardeşinin ölümünden duyduğu üzüntüyü anlatan Şakirat'ın ne mezar kazacak çapası ne de kardeşinin üstünü örtecek kefen vardır. Üstelik bunların hepsi uyuduğu için olmuştur. Kardeşini orada bırakmaya karar verir. Ondandır gelecek birileri onu gömsün diye bir taşın yazı yazar, yanına altın bırakır ve gider. Çok ağlar, üzülür. Güç bela bir şehre ulaşır, ulaştığı şehirde Şakirat bir ejderha ile mücadele eder; onu yener ve o ülkenin padişahı olur. Ancak kardeşi hep aklındadır. Her iki destanda da kahramanlar uyku gafletinde çeşitli olumsuzluklarla karşılaşmışlardır. Şakirat uykudayken kardeşini yılan zehirler; Segrek uykudayken kâfirin baskınına uğrar.

Oğuzların yaşam tarzı içerisinde gerekli oldukları şüphe götürmeyen kahramanlık, bahadırılık, alplık, şan şöhret kavramları Dede Korkut kahramanlarının belli amaçları ile birleştiğinde bir anlam kazanmaktadır (Oğuz, 1996). Nitekim Eğrek bir gün Kazan Bey'in divanında yiğitliğine güvenerek Ters Uzamış ile ters düşünce Kazan Bey'den akın diler; yiğitliğini kanıtlamak amacıyla baş kesip kan döküp hüner göstermek ister. Akıncıları ile çıktığı bu seferde çok memleketleri yağmalayıp ganimet elde ettikten sonra Kara Tekür'ün tuzak olarak hazırladığı koruya gelirler; burada üç yüz mızraklı yiğit kâfirlerce öldürülür, Eğrek esir alınıp zindana atılır (Ergin, 2011; 178-179). Eğrek'in açları doyurmak, çıplakları giydirmek gibi bir amaçtan ziyade Kazan Bey huzurunda düştüğü durumu düzeltmek

ve kendi yiğitliğini kanıtlamak niyetiyle yola çıkması onun tutsaklığının gerekçesi şeklindedir. Segrek ise abisini kurtarmak için yola çıkmıştır. Abisi gibi beş gün süren ziyafet şeklinde değil ana babasının elini öpüp rızalarını alarak, gelin odasında bıraktığı gelinle helalleşerek yola çıkmıştır. Bu noktada Eğrek ile Segrek düşünce ve yapı itibarıyla farklı tanımlanmaktadır. Yani aç doyurmayan, çıplak giydirmeyen, belli bir amacı olmayan yiğitlik Eğrek şahsiyetinde temsil edilmiş ve onun domuz ahırındaki tutsaklığı kardeşi sayesinde son bulmuştur (Oğuz, 1996;142). Daha yola çıkış şekillerinde bile kardeşler arasında bir fark olduğu, küçük kardeşin abisinden düşünce olarak üstün ve farklı olduğu vurgulanmaktadır.

Şakir - Şakirat destanında Şakir'in yaşlı bir karıkocanın dualarıyla hayata dönmesi, daha önce abisinin savaşp pazarlık yaparak canını bağışladığı ejderha ile mücadelesi ve ejderhayı öldürmesinden oluşmaktadır. İhtiyar bir kadın ve adam Mekke' ye gitmek üzere yola çıkmışlardır ve yüksek bir dağa çıkıp orada abisinin öldü sandığı Şakir'i bulurlar. Abisinin yazdığı yazıyı okuyup çocuk için üzülp dua ederler. Allah dualarını kabul edip çocuğa can verir. Abi Şakirat ejderhayla savaşp onu yener ve vergi olarak her yıl ejderhaya bir kız ve bir koyun verilecek yani kurban edilecektir. Ejderha da şehirdekileri rahat bırakacaktır. Böylece Şakir, abisinin savaşp ejderhayla karşı karşıya gelir ve o da ejderhayı yener üstelik öldürür. Burada da Segrek - Eğrek Hikâyesinde olduğu gibi küçük kardeş abisinden bir adım ileri gitmiş ve ondan daha üstün duruma geçmiştir. İki kardeşin karşılaştıkları zorluklarla, kötü kişilerle, olağanüstü varlıklarla mücadelesi ve birbirlerini kaybedip bulmaları destan içinde engeller epizodu şeklinde üç farklı aşamada karşımıza çıkmaktadır.

Segrek ile başa çıkamayınca esir tutulan Eğrek'i çıkarmalarını emreden Kara Tekür böylece iki kardeşi bilmeden karşı karşıya getirir. Eğrek belinde kopuzuyla uyumakta olan kardeşini görür. İki kardeş kopuz çalıp söyleyerek birbirlerini tanırlar:

“Tan ağarırken yerimden doğruldum kardaş için,
Ak-boz atları yorultmuşum kardaş için,
Kalenizde tutsak var mıdır, kâfir söyle bana,
Kara başım kurban olsun kâfir sana” (Gökyay, 2000; 216)

Eğrek kardeşini tanımak için ona soru sorar:

“Ağzın için öleyim kardaş,
Dilin için öleyim, kardaş,
Kalkıp ortaya çıktığında yerini soracak olsam ne yerdir?
Karanlık gece içinde yol sapıtsan umudun nedir?
Yüce bayrak taşıyan hanınız kim?”

Kırış günü önden tepen alpınız kim?
Alp er, erden adını gizlemek ayıp olur,
Adın nedir yiğit? dedi" (Gökyay, 2000; 216)

Segrek kardeşine cevap verir:

"Segrek burada ulu kardaşına soylamış:
Karanlık gece içinde yol azsam umudum Allah!
Yüce sancak taşıyan hanımız Bayındır Han!
Kırış günü önden tepen alpımız Salur Kazan!
Babamın adını sorarsan Uşun Koca,
Benim adımı sorarsan Segrek,
Kardaşım varmış, adı Eğrek" (Gökyay, 2000; 217)

Bu şekilde kopuz çalıp soylayıp birbirini tanıyan iki kardeş kucaklaşır görüşürler. Kâfiri basıp öldürürler. Yurtlarına geri dönerler. Babaları ziyafet verir. Eğrek'e de gelin alınır. Dede korkut gelip destan söyler:

"Önü sonu uzun yaşın ucu ölüm! Ölüm vakti geldiğinde anı imandan ayırmasın! Günahımızı Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın! Âmin deyenler Tanrıyı görsün! Hanım hey!" (Gökyay, 2000; 218)

Bir gün iki misafir gelir. Padişahları Şakirat' ın bir sandık aradığını, sudan sandık bulan varsa ona müjdeler sunacağını söylerler. Şakircan o sandıktan çıkanın kendisi olduğunu söyler. Abisine gitmek için hazırlanıp yola çıkar. Abisine ulaşmaya birkaç günlük yol kaldığında müjdeyi versinler diye önden iki haberci gönderir. Onlar da gidip müjdeyi verirler. Şakirat kardeşini yolda bekler, iki kardeş sarılıp kucaklaşıp sevinirler. Şölenler düzenlenir. Sandıktan çıkan kızla Şakirat'a nikâh kıyılır. Kardeşlerin buluşmalarında, birbirlerine söyledikleri güzel sözlere yer verilmiştir:

"Şakir: Bir anneden doğuran / Beli sağlam bağlayan / Aşık oynayıp çarpışan / Payıma yarışan / Anne sütüne dalaşıp / Bir memeye tartışan / Ak sütün birlikte ama / Dar yatağı paylaşan / Dersi beraber okuyan / Aklımı iyice dinleyen / Kardeş için dolayıp / Halk yurdundan ayrılan / Müstahak yer, abicim / Abicim bu dünyada var mıymış? (Sübhanberdina,1995;250)

Şakirat: Geliyormuş karağım / Işıldatıp siyahın / Ölmüş kardeşim geliyor / Neşem yerine gelsin / Allah'ım verdi isteğimi / Kucaklaşır bileğim / Karşımda kardeşim geliyor / Yarılısın benim yüreğim... / Tek erkek kardeşimsin / Benim canım tenimsin / Aydın nur Zühre' msin / Benim ayım günümsün / Canım tenim sendin / Tek abin bendim / Haberini alıp hasret çekip / Allah'ımdan diledim ,, (Sübhanberdina, 1995; 257)

Sonuç olarak, her iki destanda da kardeşlik kavramı, iki erkek kardeşin birbirleri için yaptıkları fedakârlıklar, birbirlerini bulmak için

verdikleri mücadeleler bu kavramın Türk destan geleneği içindeki önemini vurgular niteliktedir. Uşun Koca Oğlu Segrek destanında kardeşler kâfirin yüzünden birbirlerinden ayrıldıkları halde; Şakir – Şakirat destanında kardeşleri ayıran zalim üvey annenin oyunlarıdır. Uşun Koca Oğlu Segrek'te abi Eğrek bir kahramanlığı, şöhreti olmadan sadece yiğitlik göstererek Kazan Han'ın divanında en önde oturuyor olmasının bedelini yıllarca domuz ahırında esir tutularak ödemektedir. Şakir – Şakirat destanı çok daha geniş hacimli bir metin olduğundan iki kardeşin birbirine kavuşmak için daha çok engeli aştığını görmekteyiz. Ancak destanın her aşamasında verilmek istenen mesajın kardeşlik kavramı olduğu açıkça göze çarpmaktadır.

Kaynakça

- Arvas, A. (2009). *Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van.
- Alptekin, A. (2009) *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ank.
- Çobanoğlu, Ö. (2011) *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gökyay, O. Ş. (2000) *Dede Korkut Hikâyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları / 252, Ankara.
- Günay, U. (1998) *Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili*, MilliFolklor Dergisi, Cilt:5, Yıl:10, Sayı:37, Sayfa: 3-12, Ankara.
- İbrayev, Ş. (1998). *Destanın Yapısı (Kazak Destanlarında İnsan, Zaman ve Mekân)*, Akt. Ali Abbas Çınar, Atatürk Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara. *Kazak Ağız Edebiyetinin Bibliyografyalık Körsetkişi*, (1998) Kazakistan Respublikasının Gılim Akademiası, M. O. Avezov Adındaki Edebiyet jene Öner İnstitütü, Gılim Baspası, Almatı.
- Oğuz, Ö. (1996) *Dede Korkut Boylarından "Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı'nın Tahlili"*, Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 3, Sayfa: 138-143, Ankara.
- Özcan, D. (2011) *Kazak Batırlık Dastanları Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İzmir. Sübhanberdina, Ü. (1995). *Batırdık Dastandar*, Gılim Baspası, Almatı.
- Şahin, H. İ. (2012). *Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme*, Karadeniz Araştırmaları, Bahar 2012, 33, 117-138. Yıldız, N. (1995) *Manas Destanı (W.Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 623, Ankara